UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Novissima Polyanthea, In Libros XX. Dispertita

Dominicus

Francofurti, 1613

Prouidentia

urn:nbn:de:hbz:466:1-97211

Visual Library

ctum nacti, inflantur, inſoleſcunt, ac per ſuperbiam humanos & communes caſus parum conſiderant. Indeque non pauci conſpiciuntur, ſecundum fortunam non ſecus ac grauiſſimum onus, minus commode ſuſtinere. *Diodor. Sicul. hiſt. lib.16.*

Secundâ fortuna ad ſuperbiam prolabimur. *Tacitus, Annal libro vndecimo.*

Rebus ſecundis etiam egregii duces inſoleſcunt. *idem, hiſtor. libro 2.*

Quamquam optatiſſimum eſt perpetuo fortunam quam florentiſſimam permanere: illa tamen qualitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum quum ex ſæuis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna reuocatur. *Ammian. Marcell. lib.15.*

Decere ſapientes nihil ambigere (*Narſetis dictum*) ne cum fortuna ſimul ſecundis in rebus ſe efferant: ſed quemadmodum facile præſentia hæc immutantur, ita & animum ad varios velim hi præparent caſus. Nam his quidem qui hoc pacto ſe habent, ſuauiſſima apparebit felicitas, nec erit moleſtum ſi qua in re præter eorum ſententiam vtcunque fallantur. *Agath. hiſt. lib.1.*

Qui ex ſeruitute inſueram libertatem propitia fortuna conſecuti ſunt, maxima perpetuo adfectantes, neque ſe in poſterum calamitati vlli fore obnoxios opinantes, ſucceſſibus & victoriis effuſe indulgent, priſtini ſtatus obliti, præſenti vero læti & inſolentes. *Nicet. in Balduino Flandro.*

Proſperi ſucceſſus humana ingenia cum primis explorant, & vecordes homines tam inſolentes reddunt, quam cordatos conſtantiæ, moderationis & grauitatis laudibus cumulant. *Niceph. Greg. hiſt. lib.9.*

Proſperitas eſt (vt aiunt) conſimile quiddam graui plumbo: ſi hominem robuſtum non nanciſcatur, qui oneri ferendo par ſit, pronum in terram præcipitat & proterit. *Conſtant. Manaſſ. Ann. pag. 160.*

Animus mortalium inexplebilis eſt præſentis fortunæ muneribus, ſemperq; ad vlteriora contendit. *Paul. Æmyl. l.1.*

Quod vulgo dici ſolet, nimia proſperitate homines maiorem hoſtem non habere, veriſſimum eſt, ea enim illos effrenatos ſuique præſidentes, ad malum audaces, & proprii commodi nouis rebus turbandi cupidos facit, *Fr. Guicc. hiſt. l.13.*

Solent vrbes fieri inſolentiores, cum exiguo labore inſperata felicitas contigit: ſed ſtabilior eſt fortuna, quæ ratione paratur, quam quæ caſu offertur: ac facilius eſt aduerſa propulſare, quam retinere res ſecundas, *Thucyd. l.3.*

Neque cuiuſuis eſt corporis multum merum citra ebrietatem ferre, neque temere inuenias, qui non in tanto rerum ſecundarum affluxu de poteſtate rationis exeat. *Plut. in Lacon.*

Secundæ res ſapientium animos fatigant. *Salluſt. de coniur. Cat.*

Secundæ res acrioribus ſtimulis animum explorant: quia miſeriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. *Tacit. hiſt. l.1.*

Humani animi rerum ſucceſſibus certiſſime explorantur, quibus amentes tantum inſoleſcunt, quanta prudentes laude moderationis cumulant. *Niceph. Greg. hiſt. l.6.*

Memini: ex te olim audiſſe, itidem à diis illum magis exorare quod velit, quemadmodum etiam ab hominibus, qui non quum anguſtiis vrgetur, tum aſſentetur, ſed quum rebus ſecundis vtitur, tum reminiſcatur deorum, *Xen. de pæd. Cyri, l.1.*

Res ſecundæ, vbi animus continens iis moderatur, perdurant: potentiaque mediocriter vſurpata, omnia bona conſeruat, ac (quod potiſſimum eſt, minimeque iis obtingit qui ſine virtute viuunt) & viuentes ſincero amore diligit, & defunctos veris laudibus ornari facit. *Dion, l.43.*

¶ Apophthegmata.

Socrates ſciſcitatus, quid bonis viris moleſtum eſſet? reſpondit, malorum proſperitas. *Ant. & Max. ſerm. de fortuna bona & mala.*

Diodorus Philoſ. felicioris ingenii eſſe dicebat, infortunia cum dexteritate ferre, quam ingentem proſperitatem regere prudenter. *Eod. ſerm.*

Epicurus, Humilis, inquit, & paruus animus proſperitatibus effertur, aduerſis autem rebus deprimitur, *ibid.*

Epictetus. Hæc eius ſunt de proſperitate ſcite dicta: Stultus proſperitatis tanquam ebrietatis voluptate nimium fruens, ſtultior euadit. Eorum qui proſpere agunt, antagoniſta eſt inuidia, proſperitate, tanquam fructibus autumni, dum adeſt, frui debemus, *in Enchiridio & de diſſertationibus.*

Phauorinus, in proſperitate, inquit, ne ſuperbias: & inops ne deiicias animum, Fortunæ vices fortiter ferre ſcias. *Ant. & Max. ſer. de fortuna.*

¶ Exempla Sacra.

Proſperitas ſuſperbiæ occaſio, *Rom.2. Exempla*: Iſraelitæ, *Deut.* 32.15. proſperitas Chriſti tempore, *Mich.* 4.4. proſperitatis mala, *Prou.* 30. *v.* 9, *Ierem.* 5.7. *Ezech.* 16. V. 49. *Oſeæ* 13. V. 6. proſperitatis temporalis abuſus, *exempla*: Iſraelitæ, *Deut.* 32. *v.* 15. Gedeon cum paruus eſſet homo, & in area frumentum excuteret, bonus fuit, Angeluſque Domini viſitauit eum, *Iudic.* 6. *v.* 12. poſt obtentam autem & peractam victoriam proſpera fortuna abuſus eſt: Fecit enim ex inauribus aureis Ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra, fornicatuſq; eſt omnis Iſrael in eo, & factum eſt Gedeoni & [illegible] eius domui in ruinam, *Iudicum.* 8. V. 13.14. Dauid poſt bella multa & victorias multas: remanens quietus in Iſraelem: committit adulterium, 2. *Sam.* 11.4. poſt adulterium etiam homicidium, verſ. 15. Occaſione multitudinis ſubditorum in ſuperbiam effertur, & populum numerandum curauit, 24. *v* 1.2. Salomoni, 1. *Reg.* [illegible] 57. & 11. V. 1.2.4. Ieroboam, antequam conſequeretur dominium ſuper decem Tribus, non legitur fuiſſe malus: ſed poſt fecit vitulos aureos, &c. 1. *Reg.* 12. *v.* 26.28. Amaſus poſtquam debellauit Edom, eleuatum eſt cor eius, & voluit contra Ioas Regem Iſrael pugnare, 24. *v.* 7.8.9. *&c.* Roboam, 2. *Paral.* 12. *v.* 13.14. Ozias, 26. [illegible] 17. Manaſſes, 33.9. Iſraelitæ, *Nehem.* 4. *v.* 25.26. Nabuchodonoſor, *Dan.* 4.21. Filii Zambri, 1. *Macchab.* 9.37.40.41. Adoleſcens quidam, *Matth.* 19.22. Diues ſtolidus, *Luc.* 12.17.18.19. Villæ emptor, 14. [illegible] Diues epulo, 16.19. Herodes, *Act.* 12.21.22. Diuites huius ſeculi, 1. *Tim.* 6.17. proſperitas multos habet amicos, *Exempla*: Tobiæ amici, *Tob.* 11. *v.* 20.21. Fratres, ſorores, & amici Iobi, *Iob.* 24. *v.* [illegible]

Vide Felicitas.

Prouidentia.

¶ Definitiones et Etymolog.

Prouidentia, Græce πρόνοια, ας, ἡ, & προνοητικὸς, ἡ, ὁ, prouidus, de προνοέω, prouideo dicitur. Hebr. verbum *Schagach*, ſignificat proſpexit conſiderate, intente aſpexit, ſpeculatus eſt cum inclinatione corporis. Inde *Gal. Sage*, nempe ſagax & prouidus vide Etymol. trilingue Ludel. pag. 538.

Eſt autem prouidentia, per quam futurum aliquid videtur antequam factum ſit. *ſecund. Cic. in Rhetor.*

Prouidentia eſt notio futurum pertractans euentum. Cuius officium eſt ex præſentibus futura perpendere, aduerſus aduenientem calamitatem ſe conſilio præmunire. *ſecundum Auguſt. de ſpiritu & anima.*

¶ Sententiae Biblicae

Prouidentia diuina generalitas.

Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibos, *Iob.* 29.

Dominus regit me, & nihil mihi deerit. *Pſal.* 22.

Homines & iumenta ſaluabis Domine. 35.

Lætentur & exultent Gentes: quoniam iudicas populos in æquitate, & Gentes in terra dirigis. *66.*

Quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus, *Sap.* 6.

In manu enim illius & nos, & ſermones noſtri, & omnis ſapientia. 7.

Attingit ergo à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. 8.

Diligis enim omnia, quæ ſunt, & nihil odiſti eorum, quæ feciſti. 11.

Tua autem, Pater, prouidentia ab initio cuncta gubernat. 14.

Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro? veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. *Matth.* 10.

In ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus, *Act.* 17.

Omnem ſollicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis. 1. *Pet.* 3.

Æquitas in remuneratione bonorum.

Nihil in terra ſine cauſa fit. *Iob,* 5.

Sed omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuiſti. *Sapient.* 11.

Volo autem & huic nouiſſimo dare ſicut & tibi. An non licet mihi quid volo facere? *Matth.* 20.

In munitione malorum.

Ecce Deus excelſus in fortitudine ſua, & nullus ei ſimilis ex legiſlatoribus *Iob.* 36.

Non enim eſt alius Deus, quam tu, cui cura eſt de omnibus, vt oſtendas, quoniam non iniuſte iudicas iudicium. *Pſal.* 11.

Cum ergo ſis iuſtus, iuſte omnia diſponis. Virtus enim tua iuſtitiæ initium eſt. *ibid.*

Nunquid gloriabitur ſecuris contra eum, qui ſecat in ea, aut exaltabitur ſerra contra eum, à quo trahitur? Quomodo ſi eleuetur virga contra eleuantem ſe, & exaltetur baculus, qui vtique lignum eſt, *Eſa.* 10.

Et intellexit, quod omnium operum Dei nullam poſſit homo inuenire rationem eorum, quæ fiunt ſub ſole, quanto plus laborauerit ad quærendum, tanto minus inueniat, etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire, *Eccl.*

Sunt iuſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen neſcit homo, vtrum amore, an odio dignus ſit: ſed omnia in futurum ſeruantur incerta, eo quod vniuerſa æque eueniant iuſto, &

…pio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victi… ſacrificia contemnenti. 9.

Prouidentia humana.

…abſq; conſilio eſt, & ſine prudentia. Vtinam ſaperent & in…ent, ac nouiſſima prouiderent, *Deut.* 32.

…ſtra autem iacitur rete ante oculos pennatorum. *Prou.* 1.

… conſilium, & ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis …

…lidus videt malum, & abſcondit ſe, paruuli tranſeuntes ſuſti… diſpendia, 22.

…tus videns periculum, abſconditur: ſimplices perrumpunt, & … accipiunt. 27.

… die bona fruere bonis, & malum diem præcaue. *Eccl.* 7.

…gitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ … *Sap.* 9.

❡ Sententiæ Patrvm.

…cunq; fuerit prouidentia, fruſtratur vniuerſa contraria: vbi … prouidentia negligitur, omnia contraria dominantur, *Aug.* … *ſingul. cler.*

…uum viderimus aliquem ſeruum Dei prouidere, ne iſta neceſ… deſint, non iudicemus eum de craſtino ſolicitum eſſe: nam … Dominus propter exemplum loculos habere dignatus eſt: & in … Apoſtolorum ſcriptum eſt: Ea, quæ ad victum ſunt neceſſaria. … eſſe in futurum, propter imminentem famem. *l. de ſer. … monte.*

…uidentia Dei omnia gubernantur, & quæ putatur pœna, me… eſt. *Hier. in Ezech.*

…es ſumus in minimis cauti, in maximis negligentes: hoc i… quia vbi erat vita ſit, ignoramus. *Lib. de homine perfecto.*

…dens dicitur quaſi porro videns. Perſpicax eſt enim, & incer… uidet caſus. *Iſid, in l. cœli.*

… puſiſſe vitandus eſt, vbi alter offendit: pecora ipſa vitare no… quæ illis læſiſſe cognoſcunt, itinera illa non repetunt, vbi in fo… corruerunt. Tenaces laqueos auis capta declinat: … rete auis … non incidet. & omnia quæ poſſunt habere contraria, facili… aſſumerent, ſi curam ſalutis propriæ non haberent. *lib.* …

❡ Poeticæ Sententiæ.

Sophocles in Electr.

Ἐστι μέγας ἐν οὐρανῷ
Ζεὺς, ὃς ἐφορᾷ πάντα καὶ κρατύνει.
Eſt magnus in cælo
Iupiter, qui inſpicit omnia & imperat.
Προνοίας οὐδὲν ἀνθρώποις ἔφυ
Κέρδος λαβεῖν ἄμεινον, οὐδὲ νοῦ σοφοῦ.
Prouidentia nullum hominibus poſſibile eſt
Lucrum capere melius, neque mente ſapiente.

Ouid. 3. Amor. 8.

Cum rapiant mala fata bonos, ignoſcite faſſo,
Sollicitos nullos eſſe putare Deos.
Viue pius: moriere pius, cole ſacra, colentem
Mors grauis à templis in caua buſta trahet.

Virg. Eccl. 8.

Nec curare Deum credis mortalia quenquam.

Claud. 1. Ruf.

Sed cum res hominum tanta caligine volui
Adſpicerem, lætoſque diu florere nocentes,
Vexarique pios rurſus labefacta cadebat
Relligio, cauſæque viam non ſponte ſequebar
Alterius, vacuo quæ ſemina currere motu
Affirmat, magnumque nouas per inane figuras
Fortuna non arte regi, quæ numina ſenſu
Ambiguo, vel nulla putat, vel neſcia noſtri.

1. Ruff.

Abſtulit hunc tandem Ruffini pœna tumultum,
Abſoluitq; Deos, iam non ad culmina rerum,
Iniuſtos creuiſſe queror, tolluntur in altum,
Vt lapſu maiore ruant.

❡ Philosophicae et Historicae. Sententiae.

Magis præuident fatui futura quam alii, quia eorum me…moria non eſt occupata circa præſentia. *Ariſtot. l. de ſomno & vi…gilia.*

Facta præterita certa documenta dant futuris.

Futura, ſi præſciuntur, leuius tolerantur, & prudentius amantur.

Conſilium eſt oculus futurorum. *Idem de regim. princ.*

Si oculis cordis videre delectabile eſt, animæ oculis acute intueri mirabile eſt. *Idem in epiſt. ad Alexand.*

In primis magna diſſenſio eſt, eaq; niſi diiudicatur, in ſummo errore neceſſe eſt homines, atq; in maximarum rerum ignoratione verſari. Sunt enim philoſophi, & fuerunt, qui omnino nullam habere cenſerent rerum humanarum procurationem Deos. Quorum ſi vera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas? quæ ſanctitas? quæ religio? Hæc enim omnia pure ac caſte tribuenda deorum numini ita ſunt, ſi animaduertantur ab iis. & ſi eſt aliquid à diis immortalibus humano generi tributum. Sin autem dii neq; poſſunt nos iuuare, nec volunt, nec omnino curant, nec quid agamus, animaduertunt, nec eſt, quod ab his ad hominum vitam permanere poſſit: quid eſt, quod vllos diis immortalibus cultus, honores, preces, adhibeamus? In ſpecie autem fictæ ſimulationes, ſicut reliquæ virtutes, ita pietas ineſſe non poteſt, cum qua ſimul & ſanctitatem, & religionem tolli neceſſe eſt. Quibus ſublatis, perturbatio vitæ ſequitur, & magna confuſio. Atq; haud ſcio, an pietate aduerſus Deos ſublata, fides etiam & ſocietas generi humani, & vna excellentiſſima virtus iuſtitia tollatur. Sunt autem alii philoſophi, & hi quidem magni atq; nobiles, qui deorum mente atq; ratione omnem mundum adminiſtrari & regi cenſeant: neq; vero id ſolum, ſed etiam ab eiſdem vitæ hominum conſuli & prouideri. Nam & fruges, & reliqua, quæ terra pariat, & tempeſtates, ac temporum varietates, cœliq; mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubeſcant, à diis immortalibus tribui generi humano putant, multaq;, quæ dicentur in his libris colligunt, quæ talia ſunt, ea ipſa dii immortales ad vſus hominum fabricare pene videantur. *Idem de natura deor. in princ.*

Prouidere omnibus maxime ad Deum pertinet, qui ab omnibus ſegregatus exiſtens, ob ſegregatam ſingularitatem vnum ipſum cognominatur, & ob vniuerſalem prouidentiam bonum. *Marſ. Ficin. in Dion. Areopag. de diuin. nomin.*

Prouidere nil aliud eſt, quam ſubdita bene diſponere, & ad bonū perducere. *idem ibidem.*

Prouidentię diuinæ tria ſunt officia: primum quando compoſuit vniuerſum ſuis quæque gradibus ſingula diſponere: ſecundum res ſingulas, quo ordine naturaliter ſunt diſpoſitæ, conſeruare, & ſi præuaricarentur, in ordinem denuo redigere: tertium ita regere, mouere ſingula, ſua cuiq; diſpenſare, prout naturæ cuiq; conuenit. *ibid.*

Prouidentia Dei per medios ſpiritus hominibus ſæpe agendorū oracula pandit, quos ſpiritus Dionyſius Areopagita principatus nominat. *Fic. in Plot. Theo.*

Prouidentiam antiqui Theologi triplicem putant: vniuerſalem in Deo, per quam omnibus omnia proſpiciat ac præbeat, & minus vniuerſalem in diis, per quam omnibus conſultant, non omnia tamen munera, ſed quædam omnibus exhibentes, particularem denique in dæmonibus, qua quædam quibuſdam iam largiantur. *Fic. in apolog.*

Prouidentiæ diuinæ, quam Adaſtiam appellat Plato, nihil vel oculos ſubterfugere poteſt, vel manus effugere. *Idem in Plat. de repub. dial.*

Prouidentia vniuerſalis in Deo eſt, nam & in omnibus & omnia prouidet, & largitur: vniuerſalis etiam in mente diuina & anima mundi. In diis ſequentibus, ſiue inuiſibiles ſunt, ſiue viſibiles, prouidentia quodammodo vniuerſalis eſt, ſed conditione quadam particulari, aut rebus omnibus munera dant, ſed quædam munera, aut dant quidem omnia, ſed quibuſdam. In dæmonibus particularis eſt prouidentia, & conditione particulari. *Fic. in Plot. En. 1. lib. 6. ca. 7.*

Prouidentia omnia inferiora reguntur. *Fic. in Plot. En. 2. lib. 3. capit. 7.*

Prouidentia non tollit vſum, ne interea longum perdat ordinem cauſarum: non tollit malum, ne interim bonorum auferat amplitudinem: imo nefariarum tollat ordinem ſpecierum. *Idem in Plot. En. 3, lib. 2. c. 9.*

Prouidentia non vegetalis ſolum more plantæ, ſed etiam intellectualis artis, & prouidentiæ more ſed naturalis, neque ad minima ſe diffundit. *In Plot. En, 3. li. 2. c. 18.*

Prouidentia ſumma totius ad ſummum vniuerſi decorem in ordine conſiſtentem varia rerum genera fore conſtituit, & innumerabilia indiuidua, & diuerſas in quolibet genere ſpecies: & ſic in anima fecit: *Idem in Plot. En. 4. lib. 3. c. 3.*

Prouidentia triplex eſt: prima in Deo: ſecunda, qua conſulitur ſingulis animalibus, plantis, horum ortui, interitu & cæteris mutationibus: tertia rebus humanis propria. Prima vis immutari non poteſt, nec vllo modo impediri: ſecundæ & tertiæ facile immutari poſſunt, quia motu cauſæ ad vnum effectu non determinatæ interueniunt. *Iac. Car. in Alc. par. poſt. diſt.* 11.

Prouidentiæ non eſt naturam peruertere; imo qua ratione eſt prouidentia, vniuſcuiuſque naturæ ſeruatrix. *Idem id Alc. par. poſt. diſt.* 12.

Homerus in arduis inuſitatiſque rebus, & ad quas impetu quodam animi, ac furore quaſi diuino opus eſt, Deum proponit: non

qui conſilium noſtrum tollat, ſed moueat, neque impetus animo indat: ſed viſa & imaginationes obiiciat, quæ impetuum duces ſunt: atque ita ſani non inuoluntariam efficit actionem, ſed voluntati initium præbet, eamq; ſpe & confidentia confirmat. Aut enim omniuo excludendus eſt ab omni principio cauſaque actionum noſtrarum Deus: aut quiſnam alius tandem ſit modus quo hominum ille actiones adiuuet? non enim corpora noſtra effingit; manuſue, ad id quod facto opus eſt, aut pedes applicat: ſed eam animi partem, quæ ad agendum eſt deligendumque nata, principiis quibuſdam & viſis cogitationibuſque obiectis excitat, aut contra auertit & inhibet. *Plutarch. in Corsolano.*

Ferunt Alexandrum in AEgypto Pſammonem philoſophum audiuiſſe, idque eius dictum maxime probaſſe, quo affirmabat, omnes homines à Deo regi: diuinum enim eſſe id, quod in vno quodlibet præſit atque imperet. Ipſumque magis philoſophice eadem de re ſenſiſſe, cum quidam Deum omnibus hominibus communem eſſe patrem, ſed proprios ſibi filios eos adſciſcere, qui hominum eſſent præſtantiſſimi diceret. *Idem, in Alexandro.*

Vſque adeo Natura non ſolum corpora hominum, verum etiam animos ſui diſſimiles finxit, vt ſæpenumero vnus idemque homo non modo in rebus diuerſis, hic quidem fortiter, illic ſegniter ſe gerit, ſed in ſimillimis quoq; rebus modo inauditam celeritatem, alias incredibilem ignauiam oſtendat: & aliquando quidem fortiſſimus, nonnunquam vero timidiſſimus videatur. Non ſunt autem iſta paradoxa, ſed conſueta & nota illis qui animaduertere volunt. Quippe multos in venationibus cernimus aduerſus ſæuiſſimas feras audaciſſimos eſſe: quos ſi ad arma hoſteſq; transtuleris, ignaui ſocordeſque apparebant. In rebus vero bellicis pleriq; ſingulari certamine ſunt acerrimi, qui nullius pretii in acie. Theſſalicos equites, conſerto prælio, inſuperabiles eſſe conſtat. Eoſdem ſi per partes attentaueris, lacerare & capere facillimum erit. De AEtolis contrarium accidit. At Cretenſes terreſtribus ac naualibus præliis ad inſidias, furta, rapinas, nocturnos inſultus, & omnia doli genera promptiſſimi apparent. In prælio vero diſpoſitis cohortibus ſegnes, timidi ac inutiles prorſus. His plane contrarii ſunt Achæi atq; Macedones. *Poly. lib.* 4.

Deorum beneuolentia præſente omnes res hominum in melius cedunt. *Dionyſ. Hal. lib.* 2.

Deorum indignatio omnibus ſuperbis imminet. *Idem lib. eodem.*

Deorum beneficio omnes res præclare & bene geſtæ acceptæ ferendæ ſunt. *Idem, l.* 3.

Diis & geniis curæ ſunt res mortalium. *l.* 4.

Diis curæ ſnt res mortalium. *idem, eod. l.*

Diuina prouidentia ſemper & alias vrbem Romam expericulis eripuit, & ad mea vſque tempora incolumem etiam tuetur. *libro* 5.

Intereſſe rebus humanis cœleſte Numen videtur. *Liuius. Decad.* 1. *lib.* 1.

Pro ſe quiſque Deum tandem eſſe, & non negligere humana fremunt, & ſuperbiæ crudelitatique & ſi ſeras, non leues tamen venire pœnas. *idem, lib.* 3,

Diuina prouidentia non inulta eſſe patitur, quæ præter ius & æquum fiunt. *Zonar. Annal. com. primo.*

Etiam ſi prouidentia tardius inuadit iniurios, conceſſo pœnitentiæ ſpatio: tamen niſi à malitia diſceſſerint, lento gradu eos aſſequitur, & pœnas exigit. *Idem, in Roman. Lacapeno. tom. libro* 3.

Prouidentiæ diuinæ nutu res noſtræ gubernantur. *Idem, in Conſt. Monon. tom.* 3.

Cupiens in futurum euehere aliquem, nullo reſiſtere valente id peragit, neque viri dignitatem conſiderans, neque aliquid eorum quæ euentura ſperamus exequens, neque hominum querelas & accuſationes curans: ſed quod ſemel conſtituit, id exequitur. *Procop. de bell.* Perſ. *lib.* 2.

Deus procul future reſpiciens præſcribit vbi aliquando res caſura ſit: at homines à ſpe ſæpe decepti, ignorant ſe cecidiſſe, etiam ſi compotes ſint aut recta cucurrerunt fortunæ via ferentis ad ea bona quæ viſa ſunt prius. *Idem, de bell. Vandal. lib.* 1.

Humana omnia procedunt, ita vt Deo placitum eſt, *Idem, de bell. Gotth. lib.* 1.

Laqueos & retia diuinæ prouidentiæ nemo euadere poteſt. *Nice in Alex. Comn. Manuelis F.*

Non ſolet Deus eadem ſubinde ratione res humanas gubernare, ſed ad varietem adminiſtrationis vniuerſi declarandam regna & principatus aliter atque aliter transferre, ne minutiſſimis quidem rebus à ſua cura excluſis. *Idem, Iſaac. Angel libro tertio.*

Deus monſtrat ſe eſſe horarum & temporum dominum, & à ſe itinera hominum vel proſperari, vel impediri. *Idem, Alex. Angel. lib.* 3.

Cuncta gubernans prouidentia ſæpius multitudini equorum & exercituum non ſubſeruit: exiguis vero copiis & parum locupletes ſpe fretis magis adeſt, maximaq; largitur victorias. Nam illorum ſpem arma ſæpe & reliqui apparatus abundantia velut adulterat nec ſurſum ferri, ad vitæ neciſque dominum ſinit, ſed graui quodam pondere deorſum premit, humique verſari cogit: horum contra fiduciam penuria expeditiorem facit, ac propemodum ad penetrandum cœlum impellit, & votis ardentioribus ſupernam dexteram euocat. Hinc eſt quod multi magna ſpe deiecti, contrarium comperiuntur: alii vero ex inopia & ſui deſperatione maximos triumphos adepti ſunt. *Niceph. Gregorias, hiſt. l.* 4.

Prouidentia Numinis etiam arida refloreſcunt, & pauperes ditantur, & imbecilles confirmantur, & parui amplificantur: contra que fit, cum diues ſuis opibus glorietur, & potens ſuis viribus intumeſcat, *Idem eod.* 2.

Ea quæ geruntur curæ ſunt diuinæ prouidentiæ, & cuiuſque rei exitus ab antegreſſis pendet cauſis: quas nos quidem moleſtiæ vitandæ cauſa quæ inde exiſtit libenter obliuiſcimur, vindicta vero ſuis pugillaribus inſcriptas cuſtodit: vt quemadmodum quiſque ſementem fecerit, ita & ſuo tempore meta. Nam ipſo euentu homo doceri queat, iis quæ diuinitus non proſperentur, & terram, & mare, & aerem aduerſari, tanquam fugitiuum Dei & iuſtitiæ violatorem fortiter vlciſcentia. Qui vbi ſeſe cognorit, ipſe ſibi præcipere queat: non refragandum eſſe latæ diuinitus ſententiæ, qualiscunque fuerit: neque violenter quicquam agendum ſed ita ſorti acquieſcendo fallendum tempus ac fatum adiuuandum potius quam impediendum, licet aliter agat nos quam vellemus. Longe ſane præſtat quietum obſequi fato, quam illi fruſtra nitendo ſeluti materiam præbere. Quod perinde fuerit, ac ſi quis flammæ impetum reformidans, ædes vndique circundans, ne omni ſtudio ne longius euagetur obſtet, aut prorſus eam reſtinguere conetur: ſed ſarmentorum faſciculos congerat, & multum olei effundat, aut ſi quis vehementi ſpirante Borea, & crebros fluctus excitante, nauicula exigua æſtuanti pelago ſecommittat. Vtraque enim ſunt eiuſmodi, vt aſpectum minime iucundum præbeant: ſed vnum ex infeſtis iſtis rebus, ſi acceſſeris, interitum adducit, *Idem, l.* 7.

Cum diuina Prouidentia conſiliis & actionibus humanis non ſuffragatur, malo & infelici exitu eæ terminantur, nam & prudentes conſilium & fortes virtus deſtituit, atque in contrarium conuertitur. *Eod. l.* 7.

Illud eſt animaduerſione dignum, quod nihil humanarum rerum ſine Prouidentia adminiſtratur, ſed omnia aguntur arcana quadam ratione, licet nos ignari ſedeamus, verba, & prouidentia & veritate indigna facientes. Cum enim Deus aliquos ob vetera & recentia delicta mulctare vult, & periti medici more incurabilibus morbis vſtiones & ſectiones adhibet. Mox terram fortunatam aer grauis infeſtat, aqua maris illi ſuccenſet, importuni venti eam exagitant, peſtilentia graſſatur: affliguntur viri boni & eruditi, qui mores ſuos ad Doriam (vt ita dicam) harmoniam compoſuerunt, quicquid inſtituunt labaſcit, conſiliis minime reſpondet euentus, Deo ſic euentum moderanre contra calamitoſi, obſcuri, vecordes & furiarum alumni, proſperam fortunam experiuntur, ſtulti potentes vincunt ſapientes: ſanniones & mancipia modeſtos & honeſtos ſuperant. Tum & vrbium magiſtratus, & patresfamilias, & tribunos plebis, & ædiles, & prætores, monachorum rectores omnes videas impudentiæ & petulantiæ ſeruire: nec ex officio quicquam facere aut poſſe, aut velle. *idem lib.* 8.

Quid opus eſt ſacras prouidentiæ rationes recenſere, quæ res noſtras gubernans, eo fine concludere ſolet, quem ignoramus? nunc ſperato, nunc inſperato & nunc cum appendice, nunc ſine adiectione: non ſecus ac ſi quis Pirræo egreſſus Aegeum mare traiectionem inſtituat, Septentrionum vero vi in Cretam & Sardiniam præter expectationem deferatur. Nam tali inconſtantia & terræ maria perpetuo concutiuntur. Quamobrem fortaſſe etiam deteriora metuenti, meliora contingent, & triſtitiæ ſemen vberem lætitiæ meſſem producet. *Idem eod. l.* 8.

Prouidentiæ vis eſt ineuitabilis. *Item,* Quod fieri oportet, Sapientiam omnem humanam oppugnat. *G. Pachym. hiſt. l.* 2.

In expugnabilem diuinæ prouidentiæ vim nemo mortalium vnquam coarguere ceu vanam & inefficacem poterit. *Conſtant. Manaſſ Ann. pag.* 80.

Non ſinit Deus rem ſuæ potentiæ infidelium virtutem videri. *Paul. Diac. in Arcad. & Honor.*

Quia multo interiectu ſeculorum Perſarum & aliorum geſta exoleuerunt, facta ſunt nobis exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum: quanquam ſi quis intentius animum adhibeat, ſeſeque ipſo mentis affectu ipſis pene cauſis belliſq; permiſceat, ac rurſus velut in arce ſpectaculi conſtitutus vtrunq; in ſuis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim, eum iudicaturum, neq; illa niſi irato atque auerſato Deo poſſe tam infeliciter perturbari ac permiſceri, neq; iuſta ſic, niſi propitio & miſerante, componi. *P. Oroſ. hiſt. l.* 2. *c.* 18.

Qualiacunq; tandem ſint hominum conſilia, Deus pro ſuo arbitratu

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

... omnia moderatur. *Ph. Comin. lib. 4.*

... regnorum omnium, & incrementum, & occaſus, & ... pendent, *Ph. Comin. lib. 7.*

... Principum & Regum voluntates gubernat, ita vt conſilia ... accommodata iis, quas cogitant deinde perficere, actio- ... *lib. 8.*

... partem Deus vult amplificari & florere, fit ibi quo- ... homines ac induſtrios excitet. *idem. l. 9.*

... Optimus Maximus ſui omnino iuris arbitriiq; , vt omnia, ... bellum belli eſſe ſtatuit. *P. Æmyl. l. 9.*

¶ APOPHTHEGMATA.

... dicebat, ſi quid cura poteſt, illud cures: at ſi Deus ipſe te ... ſollicitus tibi ſis? *Ant. & Max. ſer. de prouident.*

... Virtus, inquit, nec ſub doctrinam cadit, nec eſt naturalis, ... fato ineſt iis, qui eam habent. *eod. ſerm.*

... Deus omnia, inquit, & ſecundum Deum fortuna & occa- ... gubernant vniuerſa. *ibid.*

... Coſmus Florentius Alphonſo Aragonum regi male ... alioqui magnus & illuſtris, cum dono miſiſſet regi Ti- ... libros vtiq; præclaros, reclamatum eſt à medicis regiis, qui ... librum attrectaret ab hoſte miſſum, quem veneno infe- ... regis interitum putabant. Verum Alphonſus, cum aliquan- ... medicis aſſentire, demum Liuium manibus attrectans, ... legens & relegens quaſdam hiſtorias, ad ſuos conuer- ... ignoratis, regum animas non priuatorum libidini ſubie- ... ſed cura Dei ſecuras & lætas agere? Senſit vir prudentiſſi- ... prouidentia cum regantur omnia, cor regis (qui eſt ... Paulus ait, miniſter) ſemper in manu Domini, qui regit & ... vult, contra omnia noſtra conſilia. *Anton. Panorm. de ... Alphonſi & Æneas Sylvius de eius dictis.*

... frequenter dicere ſolitus eſt: Caue tibi ipſi, & caue tei- ... Quorum primo admonuit, caute agendum eſſe cum homi- ... fraude circumuenti decipiantur. Deinde vnumquenque ... eſſe oportere. Omnes enim fere cauent ſibi aliis: ta- ... dum nemo magis hoſtis eſt homini, quam homo ſibi ipſi: ... cum aliis imponimus, noſmetipſos perdamus. *Laert. in ...*

... dicere ſolebat, ſapienti nihil eſſe nouum aut ſubi- ... quod quicquid homini poteſt accidere, ſi tam præmedita- ... nunquam dicat, non putaram, *Laert. l. 6. c. 1.*

... Tiſſaphernes Perſarum dux cum Ageſilao fœdus non ... ſed metu percuſſerat, hac lege, vt Græcas ciuitates fineret ... ſuiſque viuere legibus, mox ingentibus copiis à rege ſuo ac- ... bellum illi denuntiauit, ni Aſia decederet. Hoc fœdus ... libeter arripuit Ageſilaus, legatus hilari vultu reſpondês: ... habere gratiam Tiſſapherni, quod periurio ſuo & deos ... ſibi infenſos reddidiſſet, aduerſæ vero parti propitios, ... abſq; prouidentia Dei nihil geri in rebus mortalium, ... fidendum diuino fauori, quam humanis conſiliis aut viri- ... *in Lac.*

... Sub Epaminonda Thebano duce nunquam eue- ... exercitum inuadere tumultus Panicus, qui ſubito præter cau ... dum oboriri ſolet: propter ſummam præſtantiſſimi huius ... prouidentiam. *Plut. in Græc. apoph.*

¶ SIMILITVDINES.

Chryſoſtomi. Nemo ſolem dixerit oculis noxium eo quod non- ... ſunt hebetiori, ſed quum accommodatiſſimum: & ex a- ... mentibus eius vtilitas indicatur. Neq; mel quiſpiam amarū ... inducauerit, quoniam tale ægrotantibus videatur: Deum au- ... infirmorum vel ignorantium iudicio vel non eſſe, vel malū ... aliquando humanis rebus prouidere, aliquando eas negligere ... non ſani homini, vel inſani potius, vt vltimo furore perciti, ... dixerimus: *Hom. 7. in Ioan.*

Syneſii Cyrenæi. Prouidentia eſt: cuius beneficio ſi non negligen- ... mus, ſed vtamur iis, quæ ab ipſa habemus, omnino beati eſſe ... mus. Neq; enim prouidentia inſtar matris eſt modo in lucem ... infantis, quam occupari oportet in ambigendi iis, quæ aduo- ... volunt, & affligere, cum inchoatus ille adhuc ſit, neq; à ſe aut ... num præſidium habeat: Sed eius matris inſtar habet, quæ cū ... ſoboli, & arma ſuppeditauit, vti his illam iubet, & mala propul- ... In his & philoſophari ſemper debes, & horum cognitioni nihil ... homini præferendum, ducere. Qui enim pii ſunt, & ſimul ſedu- ... homines, ii & prouidentiam eſſe ſtatuent, & ſeſe ipſi non negli- ... neq; exiſtimabunt Dei aduerſionem, & vſum virtutis, inter ſe ... & diſcordare. *De prouidentia, lib. 1.*

... *Pythagoras*, nonne ſapientem, dicit ſpectatorem eſſe re- ... quæ ſint & fiant? Profectum enim ipſum in mundum, quaſi ad ... rum certaminum ludum ſeu celebritatem, vt ſpectet quid a- ... Ex eo igitur nos ratiocinemur, compoſitus ſpectator qui fue- ... nunquid manifeſtum (ſi tamen, quod ante oculos eſt, commo- ... oportet) eſſe eum, qui ſuo loco expectet ea, quæ exhibentur, pro ut ſingula ordine ſeſe de aulæo proferunt. Si quis vero in ſcenam vi irrumpat, & quod verbo de hac re vſurpabatur, per proſcenium omnia ἐκκανοφθαλμίζοιτο, id eſt, curioſe oculis luſtret, quod apparatum ſimul vniuerſum ſpectare velit: aduerſus talem præfecti ludorum in Græcia curationi, qui ſunt Hellanodice, flagellíueros armant: & latitans ille nihil liquido cognoſcere poterit, cum vix videat & confuſa & perturbata. Eſt autem in more, quædam in theatris præſignificare: & antequam producantur, oportet aliquem egreſſum populo narratione ſua exponere, quid paulo poſt viſurus ſit. igitur non peccat: ſed eius, qui ludos facit, adminiſter eſt, à quo & edoctus illa ſit, non per curioſitatem ſcire laborauit: aut vt cognoſcere, mouit aliquid eorum, quæ non moueri erat rectius: quæ vero cognouit, ea tacere oportet, vſque dum publicandi tempus veniat. Quippe cum neque hiſtriones ſemper actionis tempus ſcire, lex permittat, ſed operiri hos aditum ſignum progreſſionis oporteat. Ita igitur, cum quo Deus abſtruſos in natura vitæ & ingenii communicaueris: is veneratus hunc honorem nihilominus, vel aliquanto etiam magis, quam qui nihil inaudiuit, ſilentium præſtet. Qui enim vel ignarus eſt, coniecturis vtitur. Probabile autem, quia plerunq; cedit, & quaſi in motu eſt, difficillimum eſt omnium ad deprehendendum, vt conſtituatur de hoc aliquid: & multiplices de hoc diſputationes exiſtunt. Sed veritas & cognitio eſt determinata, & certa oratio: quæ tamen & ſapienter celabitur, commendante hanc ipſi, & concredente Deo. Nam & apud homines in odio ſunt diſputatores de rebus diuinis: quem autem Deus voluerit ex initiatis eſſe, is ne proſiliens irruat, neue auribus captet. *De prouidentia, lib. 2.*

Ciceronis. Vt hominum membra nulla contentione, mente ipſa ac voluntate mouentur: Sic numine Deorum omnia finguntur, mouentur, atq; mutantur. *Lib. 5. de natura Deorum.*

Lactantii. Quis non ſentiat, hunc mundum tam mirabili ratione perfectum, aliqua prouidentia gubernari? Quandoquidem nihil eſt quod poſſit ſine vllo moderatore conſiſtere: Sic domus ab habitatore deſerta dilabitur. Malus ſine gubernatore abit peſſum. Et corpus relictum ab anima defluit, ne dum quatenus tantam illam molem aut conſtrui ſine artifice, aut ſtare ſine rectore tamdiu poſſe. *Lib. 3. c. 20. de ſapientia falſa.*

¶ Exempla Biblica.

Exempla prouidentiæ diurnæ in Ioſepho, *Geneſ. 45. verſicul. 5.* & 50.20. Moyſe, *Exod. 2.5. Act. 7.21.* Pharaone. *Exodi 7.29.* Iſraelitis, *Deut. 2.7. & 8. verſicul. 2* 3.4.7. Dauide, 1. *Sam.* 16.10. & 26.8.2. *Sam.* 12. v. 11.12. & 16.10. Salomone, 1. *Reg.* 11. *v.* 14.31. Roboamo, 12. *v.* 15. 22.23.24. Elia & Sareptana, 17. v. 8.9. &c. Muliere de vxoribus Prophetarum, 2. *Reg.* 5.1. Ezechia. 20.1. Ieroboamo, 2. *Paral.* 10.15. Ochozia 22.7. Amaſia, 2. *Paral.* 35. *v.* 21.22.23. Iobo, *Iob.* 1.12. & 2. v. 3.4.5. Leonibus. 39.1. Coruis, v. 3. *Pſal.* 147.9. Vento, *Ioan.* 1.4. Iona, *Ion.* 2.4. Magis, *Matth.* 2.12. Ioſepho, 2. *v.* 14.15. Paſſeribus, 10,29. Piis, *v.* 30. Paulo & Timotheo, *Actor.* 16. *v.* 6.7. *Rom.* 1.13.

Vide, Fatum, Fortunæ, Neceßitas.

Proximus.

¶ DEFINITIO ET ETYMOL.

PRoximus qui habendus, *Lucæ* 10. *v.* 36.27. proximus non temere à nobis iudicandus, 14.4. *Iacobi* 4.11. proximi dilectio Legis eſt complementum *Romanor.* 13. *verſicul.* 8.9.10. Galat. 5.14.

Proximi dilectio præcipitur, *Leuit.* 19.18. *Matth.* 10.19. & 22.39. *Marc.* 12.31. *Luc.* 10.27. *Iacob.* 2.8. proximi dilectio ſacrificiis præfertur, *Marc.* 12.33.

Proximorum contemptores, *Malach.* 2.10.

Proximo placendum ad ædificationem, *Rom.* 15.2.

Proximis etiam ignotis benefaciendum, *Exemplum*: Moyſes, *Exod.* 2.17. proximi contemptus damnatur, *Malach.* 2.10.

¶ Patrvm Sententiae.

Non diligis proximum tuum tanquam teipſum, ſi non ad id bonum ad quod ipſe tendis, adducis. *Aug. de mor. lib. 1.*

Qui ergo amat homines, aut quia iuſti ſunt, aut vt iuſti ſint amare debet. Sic enim & ſemetipſum amare debet, aut quia iuſtus eſt, aut vt iuſtus ſit. Sic enim diligit proximum tanquam teipſum ſine vno periculo. *Octau. de Trinit. c. 6.*

Proximos diligimus, ſicut noſmetipſos, quum nulli malum facimus